

WOJCIECH KOSIŃSKI

Prof. dr hab. inż. arch.

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Wydział Architektury i Sztuk Pięknych

email: wkosinski@poczta.onet.pl

MIŁOSZ ZIELIŃSKI

Dr inż. arch., arch., kraj.

Politechnika Krakowska

Wydział Architektury

Instytut Architektury Krajobrazu

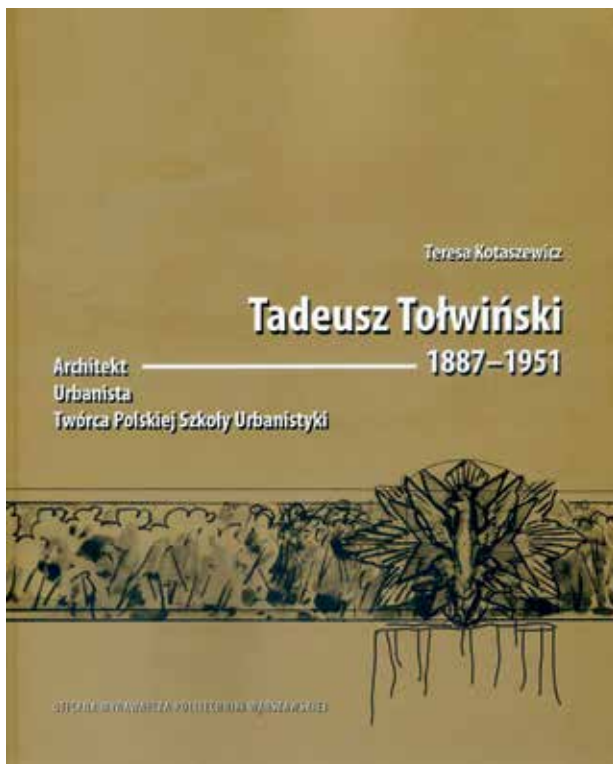
KOTASZEWICZ, TERESA. 2016.
TADEUSZ TOŁWIŃSKI 1887–1951. ARCHITEKT.
URBANISTA. TWÓRCA POLSKIEJ SZKOŁY
URBANISTYKI.
WARSZAWA: OFICYNA WYDAWNICZA
POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

KOTASZEWICZ, TERESA. 2016.***TADEUSZ TOŁWIŃSKI 1887–1951. ARCHITEKT. URBANISTA. TWÓRCA***
POLSKIEJ SZKOŁY URBANISTYKI.**WARSAW: OFICYNA WYDAWNICZA POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ**

Pięknie wydana w bibliofilskim stylu książka, o charakterze tyleż naukowym ile albumowym, w złotej okładce, ma szansę, ujmując tę publikację *sensu largo*, stać się wspaniałą pozycją literaturową, tyleż hermetyczną, uniwersytecką dla znawców, ile ogólnoczytelniczą, atrakcyjną dla każdej wykształconej i wrażliwej na kulturę osoby. Uzasadniając ten śmiały i tchnący optymizmem osąd, można wymienić i scharakteryzować – co wykonano poniżej w kolejnych częściach niniejszej recenzji – konkretne zalety książki. Są one wynikiem przede wszystkim osobowości i zaangażowania autorki, a także profesjonalizmu i perfekcjonizmu Oficyny PW. Zainteresowani otrzymują piękny prezent – słowo i obraz ukazujące wielkiego Polaka, kreatywnego planistę i projektanta, twórcę dyscypliny naukowej „Urbanistyka” – na tle wielobarwnej epoki jego życia.

Epokę tę wyznaczały: zabór rosyjski tzw. Kongresówka, pierwsza wojna światowa, międzywojenne dwudziestolecie Druga Rzeczpospolita, druga wojna światowa, czteroletni liberalny okres powojenny, wreszcie okrutny stalinizm który znacznie przyczynił się do przedwczesnej śmierci profesora.

Całościowy zamysł wykonania badań, opracowania ich i opublikowania. Główne działania i dzieła oraz postać i osobowość Tadeusza Tołwińskiego, są znakomicie znane i uznawane wśród współczesnej starszej generacji polskich architektów, planistów przestrzennych, urbanistów i architektów krajobrazu. Jego twórczość i zarys charakterystyki jego wybitnej osoby, są też znane średnio-starszej generacji – z publikacji i z bezpośredniego przekazu „z drugich ust”. Natomiast w zasadzie osoba ta i jej istotny wkład do europejskiej, a szczególnie polskiej

Il. 1. Okładka

Ill. 1. Cover

kultury w dziedzinie urbanistycznej, są znane minimalnie lub raczej w ogóle nieznanymi młodszymi pokoleniom. W tym, osobowość ta i jej twórczość jest często obca także doktorantom, a zwłaszcza studentom dyscypliny – przedmiotu urbanistyka, ewentualnie poza wymuszonym, jednodniowym zapamiętaniem tego nazwiska na potrzebę egzaminu.

Misja autorki na tle jej predestynacji oraz kompetencji w odniesieniu do tematu książki. Dr Teresa Kotaszewicz podjęła się zadania poprawienia poprzez swą publikację tej skandalicznej sytuacji powszechnej ciszy i pustki wokół Tadeusza Tołwińskiego w polskim środowisku inteligenckim i profesjonalnym. Jej kompetencje i motywacja po temu wynikają *sensu largo* z osobistych predestynacji jako polskiej historyczki sztuki, a *sensu stricto* są stymulowane długoletnim osobistym, czynnym kontaktem naukowym zwieńczonym doktoratem i współpracą zawodową – z bezpośrednimi kontynuatorami dzieła T. Tołwińskiego, mianowicie z zespołem prof. Kazimierza Wejcherta i prof. Hanny Adamczewskiej Wejchert w Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej.

Klasa osobista autorki. Z lektury książki wynika przede wszystkim, że napisała ją, zredagowała i zilustrowała osoba (nieznana interpersonalnie recenzentom piszącym te słowa), która jest idealnie predestynowana do podjęcia wybranego tematu, i że jest to osoba posiadająca znakomitą klasę osobistą,

rzadko dziś spotykaną nawet w elitach stołecznych. Z książki wynika, że autorka czuje się znakomicie w opisywanej przez siebie atmosferze międzywojennej warszawskiej inteligencji: artystów, intelektualistów, ludzi kultury i tzw. dobrych rodzin – tzw. wyższych sfer w najlepszym tych słów znaczeniu. Książka ma dzięki temu dwa oblicza: zawodowe i ludzkie. Oblicze zawodowe to przede wszystkim opisywana naukowo i profesjonalnie urbanistyka oraz; ale także jej dwie sąsiadujące dziedziny kształtowania przestrzeni: z jednej strony (o szerszej skali) planowanie przestrzenne, a z drugiej – (o węższej skali) architektura miejska. Drugie – ludzkie oblicze książki wynika z wspomnianej znajomości oraz wiedzy dotyczącej realiów życia środowisk twórczych – przede wszystkim warszawskiego – w opisywanym okresie, przez co czyta się ją jak istne historyczno-literackie pamiętniki „z epoki”.

Formowanie wypowiedzi. Owe *quasi* pamiętniki, poprzez precyzyjny warsztat naukowy oraz swą istotą przejrzystość i elegancję wypowiedzi, budzą u czytelnika jednoznaczne poczucie wiarygodności. Odbiera się tę narrację i prozę jako bezstronną, w której osoba pisząca nie zamierza do udowodnienia żadnej apriorycznej tezy, ani z góry zaplanowanego wniosku. Ścisłe i bogate badania źródłowe „i tak” jednoznacznie prowadzą do najwyższej oceny bohatera książki jako człowieka i jego dzieła. Faktycznym, bez premedytacji osiągniętym celem badań i powstałej dzięki nim tej lektury, *a posteriori* ukazuje się w życiu i pracy Tadeusza Tołwińskiego to, co umownie nosi nazwę „wartości wysokie”, albo w skrócie po prostu Wartości (przejmując od autorki arystokratyczny zwyczaj pisania z dużej litery). Trafnym metodycznym sposobem kreującym dodatkowo poczucie zapoznawania się ze swoistym rasowym dziennikiem, jest rygorystyczne utrzymywanie w każdym rozdziale konsekwentnej chronologii w dziedzinie, której dany rozdział jest poświęcony. Zwłaszcza w takiej dziedzinie jak kształtowanie miasta – ujęcie historyczne jest jedynym rozsądnym sposobem na dobry wykład, gdyż miasto jest odpowiednikiem *palimpsestu* na którym kolejne epoki zacierają formę poprzednią lub ją uzupełniają. Tak twierdzi i T. Tołwiński, i autorka biografii.

Księga ilustracji. Na równi z doskonałym tekstem, kapitalną rolę faktograficzną odgrywają ilustracje, enumerowane jako nr 1 – nr 96 C, ale faktycznie jest ich 161. Często są dużego formatu, także na całą stronicę, na szczęście bez rozkładówek, które odbierają ilustracji czytelność i nastrój. Obrazy dają – mimo często „archiwalnej” niepełnej jakości technicznej – faktografię życia i twórczości T. Tołwińskiego. Malują fascynujący klimat tradycji rodowej

i kolejnych epok jego biografii (Tołwin, Odessa, Petersburg, Warszawa). Wzruszające są fotografie rodzinne z sielankowego dzieciństwa w klimacie ziemiańskiego dworku, doskonale są rysunki odręczne od świetnych akwrel studenckich z 1906 roku malowanych podczas studiów w Karlsruhe, do późnych szkiców pejzażowych ze Szwecji rysowanych – nie mniej pięknie – 40 lat później, w 1946 roku. Wartość historyczną mają fotografie z ważnych momentów życia bohatera związanych np. z pracami planistycznymi i projektowymi *in situ* lub *w pracowni*, życiem akademickim – salą wykładową, przyznawaniem nagród i zaszczytów, spojrzeniem z Kasprzewo Wierchu. Jednak najważniejszy jest kapitalnie przygotowany i zestawiony na dużych, czytelnych formatach, poczet ilustracji dokonań autorskich: projektowych, realizacyjnych i planistycznych.

Projekty i realizacje architektoniczne. Autorka książki dotarła do niepublikowanych, unikalnych fotografii przedstawiających realizacje z pierwszego, rodzinnego okresu projektowo realizacyjnego – pięknych will i domów w ogrodach oraz innych, większych obiektów – publicznych, w stylu historycznym. Charakterystyczny dla pokolenia T. Tołwińskiego (od Le Corbusiera po Adolfa Szyszko Bohusza) był „transfer” twórczej energii ze stylu „dworkowego” do Ruchu Nowoczesnego. U Tadeusza Tołwińskiego pięknym przykładem radykalnego, ale eleganckiego modernizmu w, kulturalnej geometrii w kontekście zabytkowym, jest projekt konkursowy na zagospodarowanie warszawskiego Placu Teatralnego z Ratuszem, oraz realizacja domu pielęgniarzek w Warszawie (z Romualdem Guttem). Dziełem życia i ikoną kultury polskiej jest „oczywiście” arcydzieło modernizmu klasycystycznego – Muzeum Narodowe w Warszawie, świetnie zobrażowane w książce.

Urbanistyka. Pionierska i czołowa rola T. Tołwińskiego przejawiała się zarówno w teorii jak w praktyce planistycznej i urbanistycznej. Dbał o to, aby pozyskiwać na tyle atrakcyjne zamówienia planistyczno-projektowe, przy których projektowaniu mógłby studiować i publikować – najpierw w artykułach, potem w książkach – nową myśl urbanistyczną na tle historii miast. To wspaniałe sprzężenie zwrotne w pełni zaowocowało w jego kolejnych etapach twórczych. Były nimi: miasta-ogrody, miasta małe i średnie, miasta duże (do II wojny); a po wojnie: Warszawa (słynne „kultowe” Biuro Odbudowy Stolicy BOS) – i na końcu Kraków. Tamże stworzył wówczas świetne koncepcje nowoczesnej przebudowy śródmieścia, w nawiązaniu do tradycyjnej ciągłości historycznej i Planu Wielkiego Krakowa z 1911 roku. Wspaniałe wyrażał się przy tym

o Krakowie jako stolicy kulturowej Polski. Najnowsze i zarazem ostatnie z tych planów zostały opublikowane w momencie jego śmierci w 1951 roku. Niniejszym recenzowana książka świetnie i w pełni te dokonania systematyzuje i rejestruje, w tym na dużych, doskonale zreprodukowanych ilustracjach. *Summą* działalności naukowej profesora jest monumentalne 3-tomowe arcydzieło „Urbanistyka”, na szczęście dość często przywoływane i docenione. Tom 3 został przygotowany do druku po śmierci autora, staraniem jego godnego następcy i kontynuatora, prof. Kazimierza Wejcherta.

Cracoviana. Powojenne trudności profesora Tołwińskiego czynione mu w komunistycznej Warszawie, nałożyły się czasowo na utworzenie Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, początkowo przy AGH, ale z siedzibą na Wawelu. Autorka nie rozwija szerzej tego wątku, ale dokładna lektura książki wraz z aneksami – i dla zainteresowanych dodatkowych zasygnalizowanych przez autorkę lektur – pozwalają na prześledzenie absolutnie pionierskiej i kluczowej roli profesora w WAPK dla: urbanistyki, planowania przestrzennego i architektury. Autorka prezentuje źródła pochodzenia swych krakowskich informacji: w przypisach (niestety zastosowano przypisy dolne zamiast końcowych, co utrudnia lekturę), w spisie *Literatura*, ale przedtem w aneksie *Ważniejsze drukowane artykuły o Tadeuszu Tołwińskim*. Jest to nieco dziwnym zabiegiem – ten zestaw publikacji winien znajdować się w głównym spisie *Literatura*, też zawierającym przecież ważne publikacje o bohaterze książki.

Źródła krakowskie; TEKA. Autorka gromadząc od dziesięcioleci materiały do książki o T. Tołwińskim, celem wzbogacenia wątku krakowskiego przeprowadziła wywiady, m.in. z profesorami WAPK Witoldem Cęckiewiczem, Wandą Pencakowską i Stefanem Żychoniem. Wykorzystała unikalne publikacje sprzed kilkadziesiąt lat autorstwa profesorów WAPK: tejsze Wandy Pencakowskiej, Andrzeja Domańskiego, Zygmunta Nováka. Ważne w zakresie analizy i oceny zasług T. Tołwińskiego zwłaszcza dla krakowskich szkół: planowania przestrzennego, urbanistyki i architektury krajobrazu są trzy książki Aleksandra Böhma: *Architektura krajobrazu – jej początki i rozwój*; *Wnętrze w architekturze krajobrazu*; *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu: o czynniku kompozycji*. Autorka wymienia też nowsze artykuły, zawarte w TECE: Janusza Bogdanowskiego z Marią Łuczyńską Bruzdową – TEKA nr XXIX 1996; oraz Wojciecha Kosińskiego – TEKA XL 2010, napisany w oparciu o materiały wystawowe opracowane przez Aleksandra Böhma, Krystynę Pawłowską, oraz Agatę Zachariasz.

Styl narracji głównego tekstu oraz styl przypisów. Tradycjonalistyczny sposób wystawiania się autorki jest wdzięcznym podkładem intelektualnym i emocjonalnym czytelnicy przyjemności zapoznawania się z treścią książki. Zdecydowanie przekonujący jest język narracji – bezpretensjonalny, bez manier i stylizacji, „prostokreślny”; absolutnie naukowy i rzeczowy, a zarazem literacki, przyjemny i ładny. Również godny pochwały, wzorcowy jest sposób redagowania przypisów. Bardzo liczne z konieczności przypisy zawierające odniesienia naukowe do literatury i do źródeł są wykonane perfekcyjnie, zawierają pełnię istotnych danych przy minimum objętości. Bardzo dobrze stało się, że przypisy o treści od-autorskiej zminimalizowane zostały niemal do zera. Doświadczenie uczy bowiem, że o ile treści od-autorskie są naprawdę ważne, to winny znaleźć się w treści głównej; a skoro są mało ważne dla istoty sprawy, to nie są konieczne potrzebne.

Literatura i źródła: publikacje i materiały archiwalne niepublikowane – „*inedita*”, wywiady, kontakty autorskie. Autorka przebadła znacznie ponad przeciętną ilość publikacji profesjonalnych, bezpośrednio i wprost przydatnych dla podstawowej narracji o biografii twórczej głównego bohatera. Równolegle – poprzez publikacje pomocnicze, poszerzające pole zainteresowań badawczych, udokumentowała swą erudycję osoby wysoce wykształconej ogólnie, i kulturalnej ponad ciasne i uproszczone

standardy dzisiejszej epoki, występujące także niestety w odniesieniu do prac naukowych. Konkludując to zagadnienie – autorka dotarła do rzadkich, dawnych publikacji oraz do przeróżnych innych źródeł. Pozyskała i wykorzystała bogate i zróżnicowane materiały: zarówno oficjalne – uczelniane i urzędowe, jak też najrzadsze i najtrudniejsze do uzyskania – bowiem zupełnie prywatne.

Wykorzystanie materiałów archiwalnych. Archiwalia tak bardzo wzbogacają treść książki, że „ubrane” w autorską szatę obrazową i autorską narrację prozatorską, przenoszą czytelnika intelektualnie i emocjonalnie w miejsca i czasy akcji. Dzięki temu arcy-trudnemu i arcy-wysiłkowemu zabiegowi, bohater książki oraz jego otoczenie ludzkie i przestrzenne tworzą istny scenariusz do dobrego filmu z epoki około 1900–1950; przenosin z tradycji w nowoczesność.

Oprócz dwóch najbardziej obszernych typów archiwaliów tekstowych wykorzystanych w pracy, tj. publikacji oraz dokumentów, wielce istotną rolę segment spełnia trzeci, ostatni zbiór archiwaliów – mianowicie listy Tadeusza Tołwińskiego. Zgodnie z koncepcją autorską książki, jest to zarazem dosłownie ostatni segment opowieści zamykający historię jego dzieła i życia. Listy te są skarbnicą zarówno prawdy o wielkim naukowcu, nauczycielu, projektancie i człowieku; jak również są studnią wiedzy o jego fascynującej epoce.

KOTASZEWICZ, TERESA. 2016. *TADEUSZ TOŁWIŃSKI 1887–1951. ARCHITEKT. URBANISTA. TWÓRCA POLSKIEJ SZKOŁY URBANISTYKI. WARSAW: OFICyna WYDAWNICZA POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ*

This beautifully published book, with a character of both a work of science as well as an album, in a golden cover, has the chance – when seeing this publication in the larger sense – to become a wonderful piece of literature, both in terms of being hermetic, keeping its academic character, meant for experts, as well as for the general public, attractive for every sensitive and educated person, and is kept in a truly bibliophilic style. Justifying this bold and optimistic judgement, we can mention and characterise – which has been done below in the successive parts of this review – the specific virtues of this book. They are, first and foremost, the result of the character and commitment of the author, as well as the professionalism and perfectionism of Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej. Those who are interested receive a beautiful gift – a word and an image that pictures a great Pole, a creative planner

and designer, the creator of the scientific discipline of “Urbanism” – against the multicoloured backdrop of the period of his life. This period was outlined by: the Russian partition, the so-called Congress Kingdom, the First World War, the twenty years of the Interbellum, the Second Polish Republic, the Second World War, the four-year liberal post-war period, finally, cruel Stalinism, which greatly contributed to the professor’s untimely death.

The overall concept of the performance, development and publication of research. The main deeds and works, as well as the character and personality of Tadeusz Tołwiński are widely known and honoured among the current older generation of Polish architects, spatial planners, urbanists and landscape architects. His work and the outline of the characterisation of his outstanding person are also known to the semi-older generation – from publications and

from direct messages “from a second mouth”. However, in practice both him and his considerable contributions to European – especially Polish – culture in the field of urbanism are either only minimally or completely unknown to the younger generations. This includes the fact that this character and his work is often unknown to doctorate students, and especially students of the discipline – subject of urbanism, at times apart from a forced remembering of this name in order to pass an exam.

The mission of the author against the background of this predestination and competence in reference to the topic of the book. Dr Teresa Kotasiewicz took upon herself the task of addressing this scandalous situation of silence and emptiness around Tadeusz Tołwiński among Polish intellectuals and professionals with her publication. Her competence and motivation toward this are largely the result of personal predestinations as a Polish arts historian, while strictly – they are stimulated by many years of personal, active scientific contact, crowned by a doctorate and professional cooperation – with the direct continuators of the work of T. Tołwiński, namely the team of professor Kazimierz Wejchert and professor Hanna Adamczewska Wejchert at the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology.

The personal class of the author. From reading the book, we can chiefly discern that it was written, edited and illustrated by a person (personally unfamiliar to the reviewers who write these words), who is perfectly predestined to take up the subject that she had chosen, and that she is a person that has excellent personal class, so rarely encountered even among the capital’s elite. We can learn from the book that its author feels excellent in the atmosphere of the Interbellum Warsaw intelligentsia that she describes: the artists, intellectuals, people of culture and from so-called good families – the so-called upper class in the best possible meaning of the word. The book has two faces thanks to this: a professional and a human one. The professional face is mainly the professionally and scientifically described urbanism, as well as the two neighbouring disciplines of shaping space: spatial planning (with a wider scale) on the one hand, while on the other (with a narrower scale) urban architecture. The second, human face of the book arises from the aforementioned familiarity and knowledge regarding the reality of the life of creative groups – chiefly that of Warsaw – during the period at hand, which is why one reads it like a true historical “period” diary.

Forming statements. These *quasi* diaries, through a precise scientific approach and a sort of clarity and elegance of phrasing, elicit an explicit feeling of

trustworthiness in a reader. He perceives this narrative and prose as impartial, in which the writer does not strive to prove anything that has been conceived or planned ahead. Strict and broad source research unambiguously led to the highest praise of the subject of the book, as a man and of his work, “anyway”. The true goal of the research and of the text which was written on its basis, reflects – *a posteriori* – in the work of Tadeusz Tołwiński that which is called “higher values”, or in short, simply Values (adopting, after the author, the custom of writing using capital letters). The rigorous keeping of chronology in each chapter regarding the discipline to which it is assigned is an accurate methodical manner, which creates an additional feeling that we are indeed experiencing an outstanding diary. Especially in the discipline of shaping cities – a historical perspective is the only sensible manner to deliver a good lecture, as the city is an equivalent to a *palimpsest* in which the successive time periods either erase or round out the previous form. Thus state both T. Tołwiński and the author of the biography.

A book of illustrations. Equally to the brilliant text, the illustrations, enumerated from no. 1–96 C, even though there really are 161, fulfil an excellent factographic role. They are often in a large format, including ones that take up an entire page, thankfully without centrefolds, which lessen an illustration’s legibility and mood. The images provide – despite an often “archival”, incomplete technical quality – a factography of the life and work of T. Tołwiński. They paint a fascinating climate of family tradition and the successive periods of his biography (Tołwin, Odessa, Petersburg, Warsaw). Family photographs from a carefree childhood in the mood of a country manor are touching, while the handmade drawings, from the excellent university-period watercolours from 1906, painted during studying in Karlsruhe, to the later landscape sketches from Sweden that were drawn – no less beautifully – 40 years later in 1946, are perfect. The photographs from important moments in the life of the professor, tied for instance to planning and design work on site or at the studio, with academic life – the lecture hall, presenting awards and titles, a look from Kasprowy Wierch – all have historical value. However, the most important is the grand set of the illustrations of the professor’s original achievements: in design, construction and planning, prepared and framed on large, legible formats.

Designs and built projects. The author of the book discovered unpublished, unique photographs showing built works from the first, domestic period of design and construction – beautiful villas and

houses within gardens, as well as other, larger structures – public, in the historical style. The “transfer” of the creative energy of T. Tołwiński’s generation (from Le Corbusier to Adolf Szyszko Bohusz) from the “manorial” style to the Modern Movement was quite characteristic. In the case of Tadeusz Tołwiński, a beautiful example of radical, yet elegant modernism, held in a polite geometry with its historical context, is the competition design for Plac Teatralny with the City Hall, as well as the construction of the nurse quarters in Warsaw (with Romuald Gutt). The National Museum in Warsaw, excellently depicted in the book, “of course” remains the professor’s life work and an icon of Polish culture, a masterpiece of classicist modernism.

Urbanism. The pioneering and leading role of T. Tołwiński made itself evident both in the theory and practice of planning and urban design. He took great care to obtain planning and design commissions that were attractive enough that, while working on them, he could study and publish – first in articles, then in books – new thought on urban design against a background of the history of cities. This excellent feedback loop bore excellent fruit in the form of his successive creative stages. These were: garden cities, small and medium towns, large cities (until the Second World War); after the war: Warsaw (the famous, “cult” Biuro Odbudowy Stolicy BOS – the Capital Reconstruction Office) – and finally, Krakow. It was there that he developed the great conceptual design of a modern redevelopment of the city centre, in reference to the traditional historical continuity and the Plan of Grand Krakow from 1911. While doing so, he spoke of Krakow as the cultural capital of Poland. The newest, and at the same time, latest of these plans were published at the moment of the professor’s death in 1951. The book that is the subject of this review excellently and fully systematises and registers them, including large, perfectly reproduced illustrations. The *Sum* of the scientific work of the professor is the monumental, three-volume masterpiece “Urbanistyka” (Urbanism in English – transl. note), thankfully, quite often quoted and appreciated. The third volume was prepared for printing after the author’s death, due to the efforts of his worthy successor and continuator, professor Kazimierz Wejchert.

Cracoviana. The post-war hardships of professor Tołwiński that were heaped upon him in communist Warsaw overlapped in terms of time with the creation of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology, initially with the AGH University of Technology, but located at the Wawel Castle. The author does not elaborate upon this,

but a thorough reading of the book and its appendices – and, for those who are interested, other texts signaled by the author – allow us to trace the absolutely pioneering and crucial role of the professor at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology for: urban design, spatial planning and architecture. The author presents the sources of her Krakow-related information: in the footnotes (unfortunately, footnotes were used instead of endnotes, which makes reading difficult), in the *Literature* table, but before that, in the appendix titled *Articles of importance about Tadeusz Tołwiński*. It is a slightly strange thing to do – this set of publications should be placed in the main *Literature* table, which does, after all, contain important information about the person who is the subject of the book.

Krakow sources; the JOURNAL. The author, having collected materials for the book about T. Tołwiński for decades, in order to enrich the passages about Krakow, has carried out interviews with, among others, the professors of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology: Witold Cęckiewicz, Wanda Pencakowska and Stefan Żychoń. She used unique publications from many decades ago, authored by the same professors: Wanda Pencakowska, Andrzej Domański, Zygmunt Novák. The three books by Aleksander Böhm: *Architektura krajobrazu – jej początki i rozwój*; *Wnętrze w architekturze krajobrazu*; *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu: o czynniku kompozycji* are important in terms of the analysis and evaluation of T. Tołwiński’s contributions, especially to the Krakow schools of: spatial planning, urban design and landscape architecture. The author also mentions newer articles, contained in the JOURNAL: by Janusz Bogdanowski with Maria Łuczyńska-Bruzdowa – JOURNAL iss. XXIX 1996; as well as by Wojciech Kosiński – JOURNAL iss. XL 2010, written on the basis of exhibition materials prepared by Aleksander Böhm, Krystyna Pawłowska and Agata Zachariasz.

Main text narrative style and endnote style. The traditionalist manner of speech used by the author is a graceful intellectual and emotional foundation to getting to know the content of the book. The narrative language is decidedly convincing – unpretentious, without mannerisms and stylisation, “straight”; absolutely academic and concise, while at the same time literary, pleasant and pretty. The manner of editing the endnotes is also worthy of praise. The necessarily numerous scientific references to literature and other sources are perfectly made, containing a breadth of important information, while

taking up minimum space. It was a very good thing that the notes from the author were minimised almost to a zero. Experience teaches us that, while author's notes are really important, they should be found in the main text; and if they are of little importance to the core of the matter, then they are not necessarily needed.

Literature and sources: publications and unpublished archival materials – *inedita*, interviews, author's contacts. The author analysed a greatly above-average number of professional publications, directly and clearly useful for the basic narrative regarding the creative biography of the main subject. In parallel – with the use of supportive publications, widening the field of interest of the research, she has documented her erudition of a highly educated person in general, as well as one that is polite above the narrow and simplified standards of today, which, unfortunately, also apply to scientific texts. To conclude this topic – the author has found rare, past publications and various other sources. She had obtained and used rich and varied materials: both official – from universities and the administration, as well as

the rarest and most difficult to procure – as they were wholly private.

The use of archival materials. Archival materials enrich the content of the book so much that, while “dressed” in a prosaic authorial narrative, they take the reader both intellectually and emotionally into the places and periods in which they take place. Thanks to this enormously difficult and effort-demanding operation, the subject of the book and his human and spatial surroundings form a script for a good film from a period between 1900–1950; moving from tradition to modernity.

Apart from two of the widest types of textual archival materials used in the work, that is: publications and documents, an enormously important part was played by the third, final set of materials – namely, the letters of Tadeusz Tołwiński. In accordance with the author's concept of the book, it is both the literally final segment of the story, which closes the history of his work and of his life. These letters are true treasure trove of both truth about a great scholar, teacher, designer and person; as well as a well of knowledge about his fascinating period.